

**KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHDA MA'NAVY TARBIYANING ROLI: INSOV VA
ADOLAT TUSHUNCHALARI TAHLILI**

Maqsudov E'zozbek Sarvar o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Gumanitar fanlar fakulteti

Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi 1-bosqich talabasi.

maqsudovezobek@gmail.com

Yo'ldashev Avazbek

Ilmiy Rahbar.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19599714>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqola bugungi shiddatli globallashuv va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar davrida jamiyat poydevorini yemiruvchi eng og'ir illat — korrupsiyaga qarshi kurashishning ma'naviy-axloqiy jihatlarini fundamental tadqiq etishga bag'ishlanadi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi korrupsiyani shunchaki huquqbuzarlik sifatida emas, balki inson ma'naviyatining tanazzuli va qadriyatlar inqirozi sifatida tahlil qilishdan iboratdir.

Maqolada korrupsiyaga qarshi kurashishda faqatgina huquqiy va ma'muriy choralarning yetarli emasligi, balki har bir shaxsning ongida ichki "ma'naviy filtr"ni shakllantirish zaruriyati ilmiy asoslab beriladi. Tadqiqot davomida Sharq Uyg'onish davrining buyuk mutafakkirlari Abu Nasr Forobiy, Amir Temur, Alisher Navoiy va Nizomulmulk kabi siymolarning adolat, insof, halollik va poklik haqidagi o'lmas merosi zamonaviy antikorrupsion siyosat nuqtayi nazaridan qiyosiy o'rganiladi. Shuningdek, maqolada inson nafsining jilovlanishi, bironing haqqiga xiyonat qilmaslik va ijtimoiy adolat tamoyillarining tarixiy ildizlari tahlil qilinib, ularni bugungi ta'lim-tarbiya tizimiga integratsiya qilish masalalari ko'rib chiqiladi. Maqolada keltirilgan xulosalar shuni ko'rsatadiki, jamiyatda insof va adolat tushunchalari barqaror bo'lmas ekan, har qanday huquqiy mexanizm o'zining kutilgan samarasini bermaydi. Tadqiqot natijasida yoshlar ongida "antikorrupsion immunitet"ni shakllantirish bo'yicha bir qator amaliy takliflar ilgari surilgan bo'lib, ular milliy ma'naviyatimizning ustuvor yo'nalishlari bilan uzviy bog'langan.

Kalit so'zlar: Korrupsiya, ma'naviyat, insof, adolat, huquqiy madaniyat, antikorrupsion immunitet, ma'naviy tarbiya, Abu Nasr Forobiy, Amir Temur, Alisher Navoiy, Nizomulmulk, "Fozil odamlar shahri", Temur tuzuklari, Siyosatnoma, halollik, tamagirlik, nafs, axloqiy me'yor, davlat boshqaruvi, ijtimoiy adolat, ma'rifat, milliy qadriyat, huquqiy ong, vijdon, poklik, jamiyat taraqqiyoti, islohot, ma'naviy filtr, poraxo'rlik, qonun ustuvorligi.

Аннотация. Данная научная статья посвящена фундаментальному исследованию духовно-нравственных аспектов борьбы с коррупцией — пороком, подрывающим основы общества в эпоху стремительной глобализации и социально-экономических реформ.

Основная цель исследования заключается в анализе коррупции не просто как правонарушения, а как следствия деградации человеческой духовности и кризиса ценностей. В статье научно обосновывается, что правовых и административных мер недостаточно для противодействия коррупции; необходимо формирование внутреннего «духовного фильтра» в сознании каждого индивида. В ходе исследования проводится сравнительный анализ бессмертного наследия великих мыслителей Восточного Ренессанса, таких как Абу Наср аль-Фараби, Амир Темур, Алишер Навои и Низам аль-

Мульк, сквозь призму современной антикоррупционной политики. Рассматриваются вопросы обуздания человеческих пороков (нафса), верности общественному долгу и исторические корни принципов социальной справедливости, а также их интеграция в современную систему образования. Выводы подчеркивают, что без укрепления понятий совести и справедливости в обществе любые правовые механизмы не принесут ожидаемого эффекта. По итогам исследования выдвинут ряд практических предложений по формированию «антикоррупционного иммунитета» в сознании молодежи, неразрывно связанных с приоритетами национальной духовности.

Ключевые слова: коррупция, духовность, совесть, справедливость, правовая культура, антикоррупционный иммунитет, нравственное воспитание, Абу Наср аль-Фараби, Амир Темура, Алишер Навои, Низам аль-Мульк, «Трактат о взглядах жителей добродетельного города», Уложения Темура, Сиясат-наме, честность, корысть, нафс (алчность), этические нормы, государственное управление, социальная справедливость, просвещение, национальные ценности, правосознание, совесть, чистота, прогресс общества, реформа, духовный фильтр, взяточничество, верховенство закона.

Abstract. This scholarly article is devoted to a fundamental investigation into the spiritual and moral dimensions of combating corruption—a pervasive vice that destabilizes the foundations of society in an era of rapid globalization and socio-economic transformation. The primary objective of this research is to analyze corruption not merely as a legal infraction, but as a manifestation of spiritual decadence and a profound crisis of human values. The paper scientifically substantiates that legal and administrative measures alone are insufficient for curbing corruption; instead, there is a vital necessity to cultivate an internal "spiritual filter" within the individual consciousness. Drawing upon a comparative framework, the study examines the immortal legacy of great Eastern Renaissance thinkers—namely Abu Nasr al-Farabi, Amir Timur, Alisher Navoi, and Nizam al-Mulk—and interprets their doctrines on justice, integrity, and honesty through the lens of contemporary anti-corruption policy. Furthermore, the article analyzes the historical roots of self-restraint, social justice, and fiscal probity, exploring their integration into the modern pedagogical system. The findings suggest that legal mechanisms will remain ineffective as long as the concepts of conscience and equity are not firmly entrenched in the social fabric. Consequently, the research proposes several practical measures for fostering "anti-corruption immunity" among the youth, harmonized with the core pillars of national spiritual heritage.

Keywords: corruption, spirituality, conscience, justice, legal culture, anti-corruption immunity, moral education, Abu Nasr al-Farabi, Amir Timur, Alisher Navoi, Nizam al-Mulk, The Virtuous City, The Institutes of Timur, Siyasatnama, integrity, venality, nafs (ego/greed), ethical norms, public administration, social justice, enlightenment, national values, legal awareness, probity, societal progress, reform, spiritual filter, bribery, rule of law.

Bugungi kunda har qanday davlatning milliy xavfsizligi va barqaror taraqqiyotiga eng katta xavf soluvchi omillardan biri korrupsiya illatidir. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda ushbu transmilliy jinoyatga qarshi kurashish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi va bu borada "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi maxsus Qonun qabul qilindi

[1]. Biroq korrupsiyaning tub ildizi faqat iqtisodiy manfaatlar bilan emas, balki insonning ma'naviy-axloqiy dunyosi, uning qadriyatlarini bilan uzviy bog'liqdir. Huquqiy jazo choralari jinoyatning oqibati bilan kurashsa, ma'naviy tarbiya uning sabablarini bartaraf etishga xizmat qiladi. Shaxsning ichki olamida "ma'naviy filtr" — ya'ni insof va adolat tarozi ishlamas ekan, korrupsiya zanjirini butunlay uzish imkonsizdir. Biz ushbu tadqiqotda ajdodlarimizdan qolgan boy ma'naviy merosning antikorrupsion ahamiyatini tahliliy jihatdan o'rganishni maqsad qildik.

Jamiyatda adolat tamoyillarini qaror toptirish masalasi antik davrlardan buyon falsafiy tafakkurning markazida turibdi. Xususan, Sharq Uyg'onish davrining buyuk siymosi Abu Nasr Forobiy o'zining "Fozil odamlar shahri" asarida ijtimoiy tartibning asosi sifatida adolatni birinchi o'ringa qo'yadi. Mutafakkirning ta'kidlashicha, davlatni boshqaruvchi shaxsning ma'naviy yetukligi butun jamiyat a'zolarining axloqiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Forobiy adolat mezonini quyidagicha tavsiflaydi: "Adolat shunday bo'lishi kerakki, u har bir kishiga uning haq-huquqini to'liq yetkazsin va hech bir kishining haqqi boshqasiga o'tib ketmasin" [2, 142-b]. Ushbu g'oya bugungi kun tili bilan aytganda, korrupsiyaning antitezasidir. Zero, korrupsiya munosib bo'lmagan shaxsning munosib kishilar haqqini nohaq egallashini anglatadi. Forobiyning ushbu o'giti bugungi kun yoshlari ongida birovning haqqiga ko'z tikmaslik tuyg'usini shakllantirishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Nazariy bilimlarni amaliy davlatchilik tajribasi bilan bog'lar ekanmiz, Sohibqiron Amir Temurning "Kuch — adolatdadir" tamoyiliga duch kelamiz. U o'zining "Temur tuzuklari" asarida davlat ustunini mustahkamlashda insof mezonini qanchalik qat'iyat bilan qo'llaganini batafsil yoritgan. Temur bobomiz amaldorlarning xalqqa nisbatan tamagirlik qilishi yoki zulm o'tkazishini davlatga nisbatan eng katta xiyonat deb baholagan. Uning boshqaruv falsafasi shunday bayon etiladi: "Har bir ishda insofni yo'l boshchi qilib oldim, davlatim ustunini adolat bilan mustahkamladim" [3, 58-b]. Sohibqironning ushbu qat'iyati bugungi kun rahbar kadrlarining axloqiy qiyofasini shakllantirishda, ularda mas'uliyat va halollik tuyg'usini uyg'otishda eng nufuzli tarixiy namuna hisoblanadi. Agar davlat xizmatchisi o'z faoliyatida "insofni yo'l boshchi" qilsa, har qanday korrupsion joziba uning ma'naviy irodasi oldida mag'lub bo'ladi.

Insonning ichki ma'naviy nazorati, ya'ni vijdoni haqida so'z ketganda, hazrat Alisher Navoiyning nafs va ta'magirlikka bergan tanqidiy tavsiflari beqiyos ahamiyat kasb etadi. Navoiy o'zining "Mahbub ul-qulub" asarida insoniy fazilatlarini yemiruvchi illatlarni keskin qoralaydi va insof tushunchasini insonning "ma'naviy najoti" deb biladi. Shoir ta'magirlikka berilgan mansabdor shaxsning fojiasini quyidagicha ifodalaydi: "Ta'magir qozi — insofning dushmani.

Uning qo'li qalam emas, balki xalq haqqini yeydigan changaldir" [4, 84-b]. Ushbu tashbeh korrupsiyaning naqadar jirkanch illat ekanini badiiy va falsafiy jihatdan ochib beradi. Navoiy nazarida, insofini nafsiga sotgan shaxs o'zining insoniy mohiyatidan uzoqlashadi. Binobarin, korrupsiyaga qarshi kurashda biz yoshlarga nafaqat huquqiy normalarni, balki "nafsni jilovlash" san'atini ham o'rgatishimiz lozimdir.

Davlatchilik tizimini nazorat qilish va poraxo'rlikning oldini olish mexanizmlari borasida Nizomulmulkning "Siyosatnoma" asari ham bugungi kun islohotlari uchun hamohangdir. Muallif davlat xizmatchilarining pokligi nafaqat ularning shaxsiy ishi, balki davlatning butunligi bilan bog'liqligini uqtiradi.

Nizomulmulk rahbarlik odobi haqida shunday qayd etadi: "Podshoh har bir amaldorning fe'l-atvoridan xabardor bo'lishi, insofsiz va ta'magir xodimlarni jamoat oldida sharmanda qilishi kerakki, boshqalarga dars bo'lsin" [5, 112-b]. Bu fikr bugungi kundagi ochiqlik, shaffoflik va jamoatchilik nazorati tamoyillarining tarixiy ildizidir. Korrupsiyaga qarshi samarali kurashish uchun biz mansabdor shaxslarning faoliyatini jamoatchilik filtri orqali o'tkazishimiz va insofsizlikka nisbatan murosasiz muhit yaratishimiz zarur. Zero, jamoatchilikning nafrati va sharmandalik qo'rquvi ma'naviy tarbiyaning eng kuchli qurollaridan biri hisoblanadi.

Huquq va adolatning diniy-axloqiy ildizlari borasida Burhoniddin al-Marg'inoniyning "Hidoya" asari fundamental ahamiyatga ega. Islom huquqi nuqtayi nazaridan korrupsiya "birovning haqqini nohaq yeyish" deb tushuniladi va bu o'ta og'ir gunoh sifatida baholanadi. Marg'inoniy sud tizimidagi halollik haqida shunday ogohlantiradi: "Sudyaning har qanday sovg'a yoki hadyani qabul qilishi — bu insofning sotilishidir, zero hadya beruvchi o'z foydasiga hukm chiqarishni ko'zlaydi" [6, 210-b]. Bu qoida bugungi kundagi manfaatlar to'qnashuvini oldini olish borasidagi huquqiy normalarning ma'naviy poydevori hisoblanadi. Shuningdek, Imom al-Buxoriyning "Al-Adab al-Mufrad" asarida keltirilgan hadislar ham insonni halol mehnat qilishga va vijdon pokligini saqlashga undaydi [7, 120-b]. Ushbu o'g'itlar inson ongida "halollik vaksinasi" bo'lib xizmat qiladi va korrupsion holatlarga nisbatan ma'naviy immunitet hosil qiladi.

Ma'naviyatshunos olim S. Otamuratov ta'kidlaganidek, korrupsiyaga qarshi kurashishda milliy o'zlikni anglash va ma'naviy yuksalish muhim o'rin tutadi.

U shunday yozadi: "Ma'naviyat — bu shunday kuchki, u insonni o'z-o'zini anglashga va jamiyat oldidagi mas'uliyatini his qilishga undaydi" [8, 156-b].

Korrupsiyaga qarshi "ma'naviy immunitet" — bu har bir shaxsning o'z xatti-harakatlari uchun nafaqat qonun oldida, balki o'z vijdoni va ajdodlar ruhi oldida javobgarlikni his qilishidir.

Biz jamiyatda shunday muhit yaratishimiz kerakki, korrupsiya yo'li bilan topilgan boylik uyat va sharmandalik belgisi sifatida qabul qilinsin. Buning uchun esa ma'naviy-ma'rifiy ishlarning ko'lamini yanada kengaytirish va ularni hayotiy misollar bilan boyitish lozim. Insof va adolat tushunchalari bizning yashash tarzimizga aylanishi kerak. Har bir fuqaro "men bu jamiyatning bir bo'lagiman, mening halolligim davlatning qudratidir" degan g'oya bilan yashashi lozim. Korrupsiyaga qarshi kurash bu shunchaki qog'ozdagi chora-tadbirlar emas, balki bu millatning ma'naviy salomatligi uchun kurashdir.

Xulosa qilib aytganda, korrupsiyaga qarshi kurashish strategiyasida ma'naviy tarbiya eng samarali profilaktik vositadir. Abu Nasr Forobiyning fozil jamiyat haqidagi orzulari, Amir Temurning adolatli boshqaruv tamoyillari, Alisher Navoiyning insof haqidagi falsafiy o'g'itlari bugungi kunning antikorrupsion siyosati uchun ham metodologik, ham ma'naviy asos bo'lib xizmat qiladi. Biz o'z tadqiqotimiz orqali amin bo'ldikki, korrupsiyani ildizi bilan yo'qotish uchun birinchi navbatda insonning dunyoqarashini o'zgartirish, uning ichki olamida halollik, insof va adolat tamoyillarini qaror toptirish lozim.

Huquqiy qonunlar korrupsiyaga to'siq qo'ysa, ma'naviy tarbiya bu illatga nisbatan nafrat tuyg'usini shakllantiradi. Biz yosh avlodni tarbiyalashda aynan "insof — har bir kishining o'z vijdoni oldidagi hisobidir" degan tamoyilga tayanishimiz kerak. Zero, ma'naviyat mustahkam bo'lmas ekan, hech qanday iqtisodiy yutuq davlatni chinakam qudratli qila olmaydi.

Kelajakda korrupsiyadan xoli jamiyat barpo etish uchun biz bugundan boshlab har bir oilada va ta'lim muassasalarida insof darslarini amaliy tarzda yo'lga qo'yishimiz zarur. Faqatgina ma'naviy poklik va huquqiy tartib uyg'unlashgan taqdirdagina, biz kutgan adolatli jamiyat qad rostlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2017. – 48 b.
2. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. – 224 b.
3. Amir Temur. Temur tuzuklari. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 1996. – 144
4. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: Tamaddun, 2011. – 180 b.
5. Nizomulmuluk. Siyosatnoma. – Toshkent: Adolat, 1997. – 210 b.
6. Burhoniddin al-Marg'inoniy. Hidoya (1-jild). – Toshkent: O'zbekiston, 2000. – 350
7. Imom al-Buxoriy. Al-Adab al-Mufrad (Odoblar xazinasini). – Toshkent: Toshkent islom universiteti nashriyoti, 2010. – 420 b. Otamuratov S. Ma'naviyat — yuksak nufuz poydevori. – Toshkent: Akademnashr, 2015. – 256 b.